

משיחי השקר ומתנגדיהם

מאת
בנימין שלמה המבורגר

מכון מורשת אשכנז
בני ברק תשמ"ט

קונטרס

"האמת"

על

משיחי השקר

בקונטרס הזה אנו מעתיקים כמה צילומים מספר "משיחי השקר ומתנגדיהם" מהרב רבי בנימין שלמה המבורגר שליט"א שי"ל בבני ברק בשנת תשמ"ט.

על פי הסכמת רבנים וגדולי הדור שיעצו להדפיס את כמה דפים מהספר הזה כדי לפרסם את הספר הקדוש הזה, וכדי לעודד את אחינו בני ישראל שכל אחד מהזויב לקנות הספר הזה ולעודד את הרבים שידעו מי הוא זה ואיזהו אשר מלאו לבו לעשות כן לקרות את עצמו משיח ונשיא דורינו ומשה רבינו.

לכן מי שיראת ה' נוגע ללבנו יראה לפרסם הספר הזה כדי שלא נלכד חס ושלום ונאמין במשיח השקר למיניהם, ועל ידי זה נזכה לראות בנחמת ציון ובבנין ירושלים בב"א.

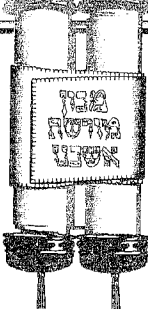
מאת אשר דייכמאן

ירושלים עיה"ק תובב"א

שנת תש"ס לפ"ק

מערחי השקר ומתגלהם

בנימין שלמה המבורגר

מכון מורשת אשכנז

תוכן הענינים

מכתב עוז	ז
פתח דבר	ט
מבוא	יא
א. אותו האיש - התלוי	1
ב. בר כוזיבא	20
ג. "משה", סריני ואבו עיסי	32
ד. פרסי, צרפתי וספרדי	39
ה. "משיחים" שונים ומשונים	44
ו. דוד אלרואי	57
ז. משיח השקר שב"איגרת תימן"	63
ח. אברהם אבולעפיה	69
ט. נסים בן אברהם מאווילה	79
י. שמריה היווני	90
יא. הדרשה שלא הובנה	96
יב. אשר לעמליין רויטלינגן	101
יג. דוד הראובני ור' שלמה מלכו	108
יד. שבתי צבי	133
טו. ספיחי השבתאות	173
טז. ר' יהודה חסיד וחיים מלאך	182
יז. נחמיה חייא חיון וליבלי פרוסטיץ	198
יח. יעקב פראנק	222
יט. נאפוליאון בונאפארטה	248
כ. הקרימאי	277
כא. צבי הירש מדומבואר	284
כב. שוכרי כוחיאל	295
כג. יוסף עבד-אללה	313
כד. תיאודור הרצל	321
אחרית דבר	345

כל הזכויות שמורות © 1989

אין להעתיק או להפיץ ספר זה, או קטעים ממנו,
בשום צורה ובשום אמצעי, אלקטרוני או מכני,
לרבות צילום או הקלטה, ללא אישור בכתב מהמוציא לאור.

מכון מורשת אשכנז

ת.ד. 87 בני ברק

Printed in Israel

פתח דבר

- ”חזאת לפנים בישראל על הגאולה ועל התמורה
לקיים כל דבר” (רות ד, ז). ר' חנינא פתר קרא
בישראל, בגו אפייא [במנהג] דישראל: לשעבר היו
מקלסין על הגאולה, שנאמר (שמות טו, ב): ”זה אלי
ואנהו”, ועכשיו על התמורה, שנאמר: (תהלים קו,
כ) ”וימירו את כבודם בתבנית שור אוכל עשב”.
רות רבה ז,י

תפילות עם ישראל ברובן סובבות והולכות ענין אחד: הגאולה האמיתית והשלמה. הכמיהה לישועה אינה מרפה מאתנו. שה פוודה ישראל מצפה תמיד לשני ימות המשיח. בני עם קדוש שיש בו מתח משיחי כה חזק, כאשר מופיעים לנגד עיניהם אנשים מסויימים, עלולים הם להתפתות לאמונה שהנה נסתיימה תוחלתם הממושכת המשיח סוף סוף בא — אך לא היה זה אלא חזיון תעתועים ומקסם שוא. לא היה זה הנואל. היה זה רמאי שנתכוין להטעות, או אפילו איש ישר-דרך שמעו בו הבריות.

לא צורה אחת יש למשיחי השוא והשקר, פנים רבות להם. אף לא בדרגה אחת הם עומדים, יש מהם רשעים גמורים ויש מהם טועים גמורים. ויש שלא היו מאלה ולא מאלה, רק שכרוכים היו אחריהם שומים להאמין שמשיח הם. הצד השוה שבהם שבפועל לא היה אף אחד מהם המשיח המצופה.

כמה קלקולים וכמה יגונות המימו אותם משיחי שוא ושקר על עמם הדווי. כמה גזירות רעות וכמה השתמדויות נשתלשלו ובאו על יהודים בעמים של ”גואלים” מדומים. חסד עשה הקב”ה עם ישראל שהעמיד להם רועים נאמנים, שעמלו להפרישם מן התעתוע והטעות ולהזהירם מן המלכודת, הם רבותינו הגדולים שהיו לוחמים כאריות באותם משיחים מתעים.

ספר זה מבקש לסקור את דמויותיהם ומעלליהם של משיחי השקר, ועוד יותר מכך שואף הוא לדלות את תגובות חכמי ישראל על הופעתם. גואלי השוא למיניהם אינם חשובים כשלעצמם, והעיסוק בדברי ימיהם מביא תועלת בשל הלקח שאנו למדים ממישגה האמונה בהם. שורש המישגה נעוץ בחסרון כושר הבחנה. הפתאים והתמימים למיניהם, הלכו שבי אחר אנשים מצוינים ברושם החיצוני, אישים כאריזמאמיים שעוררו את ההרגשה שיש בהם את הסגולות של משיח צדק, והם עונים על התנאים הנדרשים ממנו. ההבחנה בין תכלת לקלא אילן; יכולת

ההסתכלות האנאליטית; כח החילוק בין "שני דינים" — סגולות חיוניות אלו הן מנת חלקם של גדולי ישראל בכל דור, וסגולות אלו פקחו את עיניהם במקום שעניי אחרים עורפלו. אבחנות יקרות מפז אלה, שעשו רבותינו לנוכח האתגר המשיחי המתעה והמפתה, הן הנכם שספר זה שואף לרכוש.

אין לפנינו ספר סיפורים ומעשיות, גם אם נעשה מאמץ כלשהו לעשותו קריא; אין הוא מחקר היסטורי לשמו, אף אם נלקט בו מידע ממקורות רבים ונדירים ונתחדשו בו כמה היבטים היסטוריים שלא עמדו עליהם החוקרים; ודאי שאינו חיבור עיוני במחשבת ישראל, אם כי השקפתם של גדולי ישראל עומדת במרכז ההתענינות שלו. מהו? מסע לימודים אל העבר. וכדרכו של מסע על פני ימים וארצות, קהילות ובתי מדרשות, צפויות לנוסע בו חוויות נעימות יותר ונעימות פחות; שלל של חזיונות וקולות, גערות ולטיפות.

ספר זה, ספק אם היה בא לעולם, אלמלא עזרתו של ידידי רביהפעלים, הרב משה קארפ יצ"ו. הוא היה הראשון שעודד את כתיבתו, ותמך באופן פעיל בשלבי הכנתו. ימלא ה' משאלות לבו לטובה.

אסיר תודה אני לרבנים הגאונים, ראשי ישיבות ויושבי על מדין, שסייעו לי בעצה וביקרו את תוכנו של הספר, בראשם מורי ורבי, הגאון הצדיק, מוהר"ר שלמה וולבה שליט"א, שקרא את הספר כולו וחזק את ידי הבהה לפרסמו בצביונו הנוכחי.

מו"ר שליט"א יען לי, להבהיר לקוראים הבהרה כללית ביחס לרובם של עושי ה"מופתים" וה"נסים" בין משיחי השקר, ואביא אותה בלשון מו"ר במכתבו אלי: "אני עצמי אינני יכול להאמין שהמשיחים השקרניים, שהיו רבים מהם גובלים, עשו מופתים. בודאי כל המאמינים בהם ראו בדמיונם נסים, אבל משיחי השקר היו כה קטנים שאפילו על הסמרא אחרא לא היתה להם השפעה, אבל לגדולים כומנם מסתמא לא היתה ברירה כי אם לומר שהמופתים באו מהסמ"א, כי להכחיש לגמרי שהיו נסים לא הי' מועיל, כי המאמינים באלו השקרנים היו מתעקשים לומר שראו המופתים, לכן, לדידם היו אומרים שהמופתים היו מהסמ"א, ועל זה כמובן לא הי' למאמינים במשיחים מה לענות."

בהרבה דרכים עקלקלות הלכו יהודים עד כה, ומן הלב מזדקקת תפילה אל שוכן מרומים, שיוכנו ללכת בדרך הישרה לקראת משיח צדקנו: "והביאנו לשלום מארבע כנפות הארץ, ותוליכנו קוממיות לארצנו, כי אל פועל ישועות אתה".

בעזה"ת, בני ברק ז' אדר ב' תשמ"ט

בנימין שלמה המבורגר

ואחכה לו בכל יום שיבא, אבל הנני נשבע שלא יבא בשנת כת"ר כפי חשבונם של מחשבי קיצין!"²⁰.

ג. הראוי להיות משיח

אם חישובים סתמיים של הקץ נחשבו לעיסוק פגום, כל שכן התבטאויות נחרצות בענינו של משיח וימרות לגלות את זהותו המוחלטת בטרם הגאולה. "אם תראה אדם שמתנבא על משיח – מלמדנו רבנו יהודה החסיד¹ – דע כי היו עסקיו במעשה כשפים או במעשה שדים או במעשה שם המפורש, ובשביל שהם מטריחים את המלאכים אומרים לו על משיח, כדי שיתגלה לעולם ולבסוף יהיה לבושת ולחרפה לכל העולם, על שהטריחו המלאכים. או השדים באים ולומדים לו חשבונות וסודות לבושתו ולבושת המאמינים בדבריו"².

אין שום אפשרות לדעת מראש את מועד הגאולה ואת היום בו ישלח משיח לישראל. ועד היכן הדברים מגיעים! אפילו המשיח בעצמו אין לו מושג שהוא עתיד להיות המשיח, עד שיגיע זמנו לגאול, ואף אין בו את תכונותיו של המשיח עד העת ההיא. ממילא כל אדם הטוען שהוא המשיח, או שמעריציו אומרים זאת עליו, בטרם גאל את ישראל, אינו אלא דובר שקרים. את היסוד זה מבאר מרן החתם סופר:

20 רי"א קאמעלהאר, דור דעה-צדיקי הדור, בילגורייא תרצ"ג, עמ' שכח.

1 ספר חסידים, סי' ר"ו. את התנגדותו של ר"י החסיד לדברים אלה אנו מוצאים גם בעדות שנשמרה ב"סבוב רבי פתחיה מרענגשפורג", פפד"מ תרס"ה, עמ' 7: "בנינוה היה איש חוזה בכוכבים ושמו ר' שלמה, ובנינוה ובכל ארץ אשור ובכל החכמים שאין כמוהו בקי במזלות. ושאל לו ר' פתחיה: מתי יבא משיח? ואמר לו כבר ראיתי במזלות כמה פעמים בברור. אבל ר' יהודה חסיד לא רצה לכתוב, פן יחשדוהו שהוא מאמין בדברי ר' שלמה".

2 בספר הגלגולים, פרק ל"ה, מבואר שמלאכים נבראים מלמוד תורה לשמה וקיום מצות כתקונן, וזהו סוד המגידים. איכות המלאך תלויה באיכות המעשה, אם עסק אדם בתורה לשמה או עשה מצוה כהוגן, יהיה המלאך קדוש ואמיתי, וכפי מה שיחסר מהמצוה, יחסר גם אור המלאך ההוא. על כן יש מגידים אמיתיים לגמרי, ויש מגידים המשקרים במקצת. ואם היתה כונה רעה במעשה או דבר שקר באותה תורה, גם באותו מלאך כלול טוב ורע, הטוב שבו אומר דברי אמת, והרע שבו אומר שקר. ויש כמה וכמה חילוקים בין המגידים השונים. ומבואר שם כי אפילו המגיד של הרב ב"י, כיחש לו בקצת דברים. ר"י עמדין, תורת הקנאות, אלטונא תקי"ב, דף מח ע"א, כתב על כך: "אדוני מורי החסיד [בעל חכם צב"ל, היה אומר: הרב ב"י היה למדן יותר גדול ממגיד שלו".

עד קץ הימין, ויזכה במעשיו לנפש רוח נשמה קדושים. ואז ביום ההוא של הקץ תבוא נשמה של נשמה שלו, הנתונה בגן עדן, ותינתן לאיש הצדיק ההוא, ואז יזכה להיות גואל... ואז יכיר בעצמו שהוא המשיח... ואז יסלקו אותו לרקיע כמו שעלה משה לרקיע, ואחר כך יתגלה המשיח לגמרי ויכירוהו כל ישראל ויתקבצו אליו.⁷

קדם להם הרמב"ן בקביעה העקרונית, שמשיח נעשה משיח רק בעת הגאולה:

היום שנולד משה רבינו ע"ה, לא בא ולא היה גואל, אבל כשבא לפרעה במצותו של הקב"ה ואמר לו: כה אמר ה' שלח עמי וכו', אז בא. וכן המשיח, כשיבא לאפיפיור ויאמר לו במצות האלקים: שלח עמי, אז יהיה בא. ועד היום לא בא, וגם אינו משיח כלל. כי דוד המלך ביום שנולד לא היה משיח, אבל כשמסחו שמואל היה משיח. וביום שימשח אליהו למשיח במצות האל, יקרא משיח.⁸

תלמידי האמוראים ר' שילא, ר' ינאי ור' חנינה, אמרו כי שמו של המשיח זהה לשם רבותיהם: "דבי רבי שילא אמרי: שילה שמו... דבי רבי ינאי אמרי: ינון שמו... דברי רבי חנינה אמרי: חנינה שמו".⁹ יש המפרשים

7 ס' ארבע מאות שקל כסף, קארעץ תקס"ד, דף עח ע"ב. הובאו דבריו בס' אור החמה לר"א אזולאי, ח"ב, ירושלים תרל"ו, דף ז ע"ב. ענין נשמת המשיח הכשילה כמה ממשיחי שקר בכפירה באלוקות ובהגשמתו, חלילה. הם פירשו שלא כהלכה כמה מאמרי חז"ל המורים כביכול על עצמות אלוקית במשיח, וטענו בעזות מצח שהקב"ה הגשים את עצמו (עפ"ל) במשיח שלהם. למשל בבראשית רבה פרשה ב' אות ה' כתוב לאמור: "ורוח אלקים מרחפת, זה רוחו של מלך המשיח". הרמב"ן מסביר למבקשי האמת, כי לא מדובר כאן בנשמה על-אנושית, אלא דוגמת נשמה של בני אדם רגילים. "ענין הנשמה שאיננה גוף נודע וברור מפסוק ויפח באפיו נשמת חיים [בראשית ג, ז], וזה קרוב ומבואר שעילה אותה ויחס אותה לבורא ית', כי הנופח בכלי מרוחו ממציא בו רוח... ורבותינו ז"ל אמרו ורוח אלקים מרחפת זה רוחו של משיח, רמזו לנשמה החביבה, ועמה נבראו כלם" (דרשת תורת ה' תמימה, כתבי רמב"ן, ח"א, עמ' קנט).

8 מלחמות ה' (ויכוח הרמב"ן), ס' כ"ד. ועי' מדרש רבה שיר השירים פרשה כ"ב אות כ"ב. לפי ס' עמק המלך לרנ"ה בכרך מפפד"מ (שער עולם התהוה, פרק נ"ה), רק אחד אלף של"ה שנים מאז החורבן בורא הקב"ה בכל דור ודור צדיק אחד הראוי לגאול את ישראל אם דורו זוכה לכך. ועי' תשובת רא"ל ליפקין, אב"ד קארטינגא, בשדי חמד, מהד' בית הסופר, ח"א, עמ' 241.

9 סנהדרין צח ע"ב.

היות זוהי סגידה למשיח שקר, והיא עוקרת את האמונה בביאת המשיח האמיתי². ההבדל בין מי שנאמר עליו כי יש לו תכונות המזכירות את המשיח לבין מי שאומרים עליו שהוא משיח הגואל בפועל, הוא לא רק הבדל בין אמת לשקר, אלא גם בא לידי ביטוי בסגנון. אותם מרבתינו שהם או תלמידיהם כרכו את שמם עם שמו של המשיח, עשו זאת תמיד

שחי לפני למעלה ממאה שנה, היה שמו מנחם. כמה מחסידי, שהערכתם אליו לא ידעה גבול, פירסמו בהונגריה ורומניה בכתב ובעל פה שהוא המשיח ממש, "והקול נשמע בכל מדינותינו, כי איזה שוטים ופתאים התפארו ואמרו וכתבו בפנקס, כי צמ"ח בגימט' מנחנו ורבים משיח". היו רבנים חסידיים שהתרעמו על זה, ואחד מהם, הג"ר יעקב צבי וואלדמאן, אב"ד בארשא, הביע בגלוי את דעת התורה שהלך-מחשבה כזה הוא בגדר עבודה זרה, "כי אמונה הזאת ועבודת האנשים המאמינים בה – זרה" (איגרת הגרא"י שווארטק, תולדות קול אריה, קלינווארדיין ת"ש, עמ' קמו). בעיר בארשא היו חסידים רבים של אותו אדמו"ר, ובכעסם על האב"ד רדפוהו בצורה אכזרית ביותר, עד שכמה מגדולי הדור נזעקו לעזרתו, ואף פנו אל אותו אדמו"ר בבקשה שירסן את חסידיו, כי הצדק עם אב"ד העיר. גם המהר"ם שיק כתב לחסידים הללו שיפסיקו את רדיפותיהם נגד הגר"צ וואלדמאן, כי "מה שהוכיח ואמר שאין זה דרך העבודה, על אחד שגזם, לא עשה אלא כפי מה שמחוייב עליו מצות תוכחה" (שו"ת מהר"ם שיק, י"ד, סי' רי"ט). למרות שהגר"צ וואלדמאן הפר את השלום וגרם למחלוקת עצומה בצאתו נגד סטיה באמונה, שהציבור הרחב לא הבין את חומרתה, עמד מהר"ם שיק לימינו, בהתאם להשקפתו הביסית, אותה הביע בפירושו על מסכת אבות, סוף פרק א': "רבן שמעון בן גמליאל אומר: על שלשה דברים העולם קים, על האמת ועל הדין ועל השלום, שנאמר [זכריה ה, טז]: אמת ושלום שפטו בשעריכם". מפרש מהר"ם שיק: "בא ללמדנו ג"כ במה שמנה את השלום בסוף... נגד דעת המון עם, ובפרט בעתים הללו, שסוברים שהכל תלוי בשלום, ואפ"י מרשעי ארץ לא יפרדו מחמת השלום, וזה שקר, והבל יפצה פיהם, כמו דאיתא בזכרי' [ה, יט]: 'והאמת והשלום אהבו', שרק אם האמת ג"כ יכל להתקיים עם השלום יחד, אז בוודאי מחוייבים אנו לקיים את השלום, אבל אם יש לחוש שע"י השלום יחלש האמת, דהיינו התורה הקדושה וגם האמונה, אז בוודאי אסור לנו לקיים השלום, כי האמת, דהיינו תורתנו הקדושה והאמונה, בוודאי קודם אלף פעמים לשלום". ועי' מלבי"ם שמות יז, יב. על הכרזת אדמו"ר אחר שהוא משיח ותגובת גדולי ישראל, ראה אגרות סופרים, כתבי ר' שמעון סופר, סי' כ"ו.

2 הגרא"מ שך שליט"א בדבריו בכנסיה הגדולה הששית של אגו"י, אמר: "עלינו להתחזק כולנו באמונה שלמה ולצפות לביאת משיח צדקנו, מבלי לסור אחר משיחי שקר, וכל מחשבה אשר אינה עולה בקנה אחד עם ה'אני מאמין' שלנו, היא זו מתורתם של משיחי השקר". כעבור חודשיים כתב באיגרת, כי אלה אשר "לשונם הכשילם לכתוב על אדם בזמננו: 'והוא יוליכנו קוממיות לארצנו', וכן הלשון שכתבו... 'הבה נתלכד מסביב למשיח זה', לשונות כאלו הם עוקרים את ה'אני מאמין בביאת המשיח'" ("השקפתנו", ח"ד, עמ' 22-23). וראה עוד בספר שלפנינו בכמה מקומות.

כך להאריך וכבר הגיע זמן האכילה? לכן משיבים: בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים, בזכות צפיתי לישועה ולא מהרתי הקץ כבני אפרים, אלו היה הרשע זה שם לא היה נגאל, אלא היה יצא לנפשו כבני אפרים.

נשמת המשיח עצמה מתחננת לפני כנסת ישראל שתגלה סבלנות ואיפוק. כך נאמר בתרגום שיר השירים⁹: "יאמר מלך המשיח: משיביני אני אתכם עמי בית ישראל, מה אתם מתגרים בעמי הארץ לצאת מן הגלות, ומה זה אתם מורדים בחילותיו של גוג ומגוג, התעכבו פה קמעה עד שישמדו העמים שעלו להילחם על ירושלים, ואחר כן יזכור לכם אדון העולם רחמי הצדיקים ויהיה רצון מלפניו לגאול אתכם".

רבינו החות יאיר קובע בצורה נחרצת כי "כל גזירות והחרבנות היו על ידי פריקות ישראל עול מלכי אומות העולם מעליהם"¹⁰. לעומת זאת מרן החפץ חיים, "למד זכות על כלל ישראל, שאנו ממתנינים על ביאת משיח צדקנו זה יותר מאלפים שנה, ולפנים לא רצו להמתין אפילו איזו שעות על משה רבינו שעלה למרום, ואמרו לאהרן¹¹: 'עשה לנו אלקים אשר ילכו לפנינו'¹²."

ה. אל בנה ביתך בקרוב

הציפיה לישועה היא שמקרבת את הקץ, ולא התחכמות להבאת גאולה. הכמיהה לישועה, הרצון העז שהיא בוא תבוא במהרה, מקרבת את הגאולה יותר מכל התפרצויות פראיות של חסרי סבלנות. נביאי ישראל נשתבחו על שקירבו את הגאולה בעצם תשוקתם והתבטאותם שהישועה תהיה בקרוב. זוהי דרך ישראל סבא, כדברי המדרש¹:

שאלו את בלעם: יש להן קץ של ישועה? אמר להם: הן, ורחוק הוא. שנאמר²: "אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב". שאלו לנביאי ישראל, ואמרו: קרוב הוא. שנאמר³: "כי קרוב יום אידם". בא

9 על הפסוק "השבעתי אתכם בנות ירושלים מה תעירו ומה תעוררו את האהבה עד שתחפץ", שה"ש ח, ד.

10 ציונים ולקוטים מספר יאיר נתיב, ירחון "בית המדרש", וויען תרכ"ה, מחברת חדש אב, עמ' 89.

11 שמות לג, א.

12 חפץ חיים על התורה, פרשת בהר, עמ' קעז.

1 ילקוט שמעוני, תהילים, רמז תת"ט. ועי' עלי שור, ח"ב, עמ' תה"ת.

2 במדבר כד, יז.

חבלי משיח, וליבא לפומא לא גליא³, ומפורש בכתוב⁴: 'לך דניאל כי סתומים וחתומים הדברים עד עת קץ'. ואחרי שנגזר שיהיו הדברים סתומין, מי יוכל לפתחן?⁵

בדורנו, דור עקבתא דמשיחא, יש לדברי הרמב"ם הבאים צליל אזהרה אקטואלי:

בקרב לימות המשיח האמתית, ירבו הטוענים והחושבים שכל אחד מהם משיח, ולא תעמד טענתם ולא תתאמת, ויאבדו הם ויאבדו עמהם רבים. ולפי שידע שלמה עליו השלום ברוח הקודש שהאומה הזאת בארך זמן גלותה תפצר להתנועע בלא עתה הראויה, ויאבדו בשביל זה, ויבואו עליהם צרות, והזהיר מלעשות זה, והשביע האומה על דרך משל: "השבעתי אתכם בנות ירושלים בצבאות או באילות השדה אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ"⁶. ואתם, אחינו אהובינו, קבלו עליכם שבועתו ואל תעירו את האהבה עד שתחפץ, ובורא העולם במדת

3 ראה לעיל בקטע "חישוב קיצין" את מאמרו של ר' יוחנן: "ללבי גיליתי לאברי לא גיליתי".

4 דניאל יב, ט.

5 דברי ר"א אלחנן ווסרמן אלו צוטטו בתקופת השואה ע"י התלמיד (בעילום שמות) בספר "בית השואבה", ניו יורק תש"ב, עמ' 21: "ומפי השמועה למדנו, ש...מנהיגי הדור שליט"א, מוסכם ביניהם שאנחנו חיים כעת ממש בתקופה האחרונה לפני ביאת הגאולה, אך מובן מאליו שאין לאל ידינו לידע עד מתי [ההדגשה במקור] ימי עקבות המשיח ימשכו, ולבא לפומא לא גליא כמה יאריכו חו"ש ימי התקופה הזאת של צירי לידה שממנה נושע, ואנו תפלה שיחיש ה' גאולתנו במהרה". ברוח דברים אלו כותב מו"ר שליט"א בספר "עלי שור", ח"א, באר יעקב תשכ"ח, עמ' רפו: "אין אתנו יודע עד מה בדבר הגאולה. רק נביא היה יכול לגלות לנו "מה מלילה". גדולי ישראל, מתוך ציפיה לגאולה, חישבו קיצין אך מעולם לא העיזו לקבוע בהווה מה מצב הגאולה. ולדוגמא: מיסדי החסידות היו בדעה, כי גילוי תורת הבעש"ט מקרב את הגאולה, ובכל זאת מובא בספר 'תורת שלום' תיאור של חגיגת י"ט כסלו, יום הגאולה של חסידי חב"ד בשנת תרס"ג, ואחד החסידים שותה לחיים ואומר: 'לחיים, הלא היום י"ט כסלו, היום אתחלתא דגאולה! והשיב האדמו"ר (ר' שלום בער זלזה"ה): "אתחלתא דגאולה כבר היה בימי יעקב, ובעיקר בימי אברהם, וכוליה' (ס' תורת שלום, צד 21)... דברים אלה אמורים כלפי הערכות היסטוריות, אשר בלי נבואה אין לנו לקבוע שום תופעה היסטורית לפי ערכה האמיתי ביחס לגאולתנו השלמה. המדידה וההערכה שלנו יכולה להבנות אך ורק על ההלכה. אבל להלכה – מהלכים אחרים. היא שואלת: האם תופעה זו מתאימה לדרך התורה או לא?... כי בתורה אין שום ערך מוחלט מלבד הקב"ה ועבודתו".

6 שיר השירים ג, ה.

רחמים יזכור אותנו ואתכם לקבץ גליות נחלתו וחבלו, לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו".⁷

אותם משיחי שקר הצצים סמוך לביאת גואל צדק, כלולים בתכנית האלוקית שמטרתה להעמיד את ישראל בנסיון לקראת הגאולה האמיתית. על משיחי השקר שהכשילו את עם ישראל, אומר ר"י עמדין⁸:

עליהם ועל כיוצא בהם נתנבא דניאל⁹: "ומבני פריצי עמך ינשאו להעמיד חזון ונכשלו". מתוך שבקשו לדחוק את השעה, סוף יצאו לתרבות רעה, גיהנם כלה והם אינם כלים על רוב עונותם רבה משטמה. המה היו במורדי אור, תרבות אנשים חטאים רבי אשמה, להוסיף חרון אף ה' על ישראל ולהעלות חמה, ואע"פ שכבר נעקרו מן העולם והיו דיראון לכל בשר, היו לשמה, עדיין נשארו שרשים רעים, כאשר בזמנינו איזה פעמים חדשים מקרוב נראה במקום פלוני ופלוני שורש פורה ראש ולענה, אשר הגיח ה' לנסות בם את בני ישראל לדעת הישנם אוהבים את ה' בכל לבנם ובכל נפשם, לסבול עול גלות באהבת אביהם שבשמים, ולא לפרוק מעליהם עול תורה ומצות לבלתי לכת אחרי התווה להכביד עליהם עבטיט, לטבוע ביון מצולה, לפקוד עליהם עונותיהם כחטאתיהם שבע.

את היסוד הזה, כי נביאי השקר בסוף הגלות הם נסיון ממרומים הבא לברר בירור אחרון את הראוים לגאולה, ביאר מרן החפץ חיים¹⁰:

רבים מיראי ה' יתמהו לאמר: מה זה עשה ה' לנו להגביר כ"כ כוח הכופרים? אבל התשובה לשאלה זו מפורשת בתורה¹¹: "כי יקום בקרבך [נביא או חולם חלום] ונתן [אי]לך אות", בשמים, "ומופת", בארץ, "ובא האות והמופת" ההוא, לא תאבה אליו ולא תשמע לו, "כי מנסה ה' [אלקיכם] אתכם [לדעת הישכם אוהבים את ה' אלקיכם בכל לבבכם ובכל נפשכם]". ומפורש בכתובים אלו, כי אפשר שכאשר יקום נביא שקר להסית ולהדיח, ויתן אות בשמים כי מחר תעמוד החמה במקומה, יתנו

7 סוף אגרת תימן.

8 בירת מגדל עוז, דפוס זיטאמיר תרל"ד, עמ' 242.

9 עיי' לעיל בקטע "חישוב קיצין".

10 דבריו נמסרו על ידי ר"א ווסרמן, קובץ מאמרים, עמ' קד.

11 דברים יג, ב"ד.

לו כח מן השמים שיתקיימו דבריו, והחמה תעמוד. ומפני מה הוא כך? "כי מנסה ה' [אלקיכם] אתכם. ואם כן, בעיקבתא דמשיחא, דכתיב¹²: "[והבאתי את השלישית באש], וצרפתי כצרוף [את] הכסף ובחנתי כבחון [את] הזהב, [הוא יקרא בשמי ואני אענה אותו, אמרתי עמי הוא, והוא יאמר ה' אלקי]", שצריך להיות קודם בוא המשיח צירוף אחר צירוף ובחינה אחר בחינה, אין מקום לתמוה על הכח שניתן לנביאי השקר בימינו, כי מנסה ה' אותנו".

משיחי השקר היו והינם הגורמים הגדולים להתייאושות מן הגאולה. כל כשלונו של הבטחותיהם, גורם למשבר באמונה. עם ישראל חייב להתחזק בכל כוחו מול הנסיון לרפות את אמונתו. "מה אדבר ומה אספר עוד ממשיחי השקר אשר מקרוב באו", התאונן חכם ידוע בדורות עברו, "ועודם חיים ומטעים הרבה בני אדם הפונים אל רהבים ושטי כזב, הלא המה רמונו והמה היו בעוכרינו, המה הביאו לב ישראל להתייאו מן הגאולה, המה נתנו חרב בידי הגוים להרגנו ופתחון פה לאומות לאמר: עזב ה' אותנו ואבדה תקותינו. הגם שזה אינה ראייה מוכרחת וטענה מחויבת, שבעבור זה נתייאו מן הגאולה ח"ו, הלא יש לנו נבואות ונחמות רבות בספרי הנביאים, שכלם פה אחד יעידון גידון שיש לנו עוד תקוה רבה ותוחלת טובה"¹³.

כן, עלינו להתחזק ביותר באמונה בביאת המשיח לנוכח כשלונו הזיופים המשיחיים, להיעזר במשימה זו בדברי הנביאים וחז"ל ולשאוב מהם עידוד. אולם גם התקוה העמוקה והכנה ביותר לביאת משיח בכל רגע, צריכה לעורר בנו חשש, חשש אינדיבידואלי. בלא ספק כלל ישראל יושע תשועת עולמים בביאת המשיח, ברם הפרט בעם, כל אחד מאתנו, אינו יכול להיות בטוח שהוא אכן כלול בין הנושעים המאושרים. המאמין הגדול, הגה"צ ר' יחזקאל לוינשטיין, היה אומר:

יש המרגיעים עצמם במחשבה כי הזמנים הללו הם חבלי משיח, ושמחים בהתקרבות בואו. אבל האמת היא, שאם ערב ביאת המשיח עתה, ודאי שאין להתהלך רגועים, וכי כבר בטוחים אנו בעצמנו שנזכה לימות המשיח? והנה הרי ידוע לנו שבזמן בא המשיח "יתבררו ויתלבנו ויצרפו רבים"¹⁴, ואם אמנם לפני

12 זכריה יג, ט.

13 מעשה טוביה לר"ט רופא, דפ' קראקא תרס"ח, דף יט ע"ב.

14 דניאל יב, י.

ביאת המשיח אנו, איך אפשר להרגע ולא להתעורר? ואם אין אלה ערב ימות המשיח, ודאי שלא נוכל לשקוט בעת שמידת הדין מתוחה כל כך על עם ישראל... להנחם מהצרות בהתקרבות בואו ולחיות פשוט, זוהי סכלות! ההרבה עבדת כדי לזכות לימי המשיח שכבר הנך שמח בהם?¹⁵

בדברים אלה יש הד למה שכתב הראב"ד בימיו: "הנחמות הללו לא הכל זוכין בהן, אלא למי שסבל עול המצות על כתפו והכניס את ראשו בעול הצבור ונצטער עמהן, והלך לאט עם חבריו ולא הקניטן, יהיה משתתף עמהן בניחומין"¹⁶.

ח. זיהויו של מלך המשיח

גם אם לא כל אחד מאתנו יכול לצפות בודאות שביאת המשיח תביא לגאולתו האישית, עדיין אין הוא פטור מלצפות לישועה ומלבקש על ביאת משיח צדק. האינטרס האישי של אדם זה או אחר בטל הוא באינטרס הכולל של עם ישראל הזקוק לגאולה השלמה. ועל כן יהודי מאמין אינו שוקל את טובת ההנאה העצמית שיפיק באופן ישיר מהגאולה, ולנגד עיניו עומדת השאיפה הגדולה לתקן עולם במלכות שד"ג. "אחד מתלמידיו – של החפץ חיים – שהיה משמש לפניו, שאלהו מה יעשה אם המשיח יבוא תיכף, כמו שהרבי מחכה לו בכל יום, והוא עדיין לא למד הרבה, ויצטרך להתבייש מלפניו? והשיבו, כי בעת שעם ישראל נתון בצרה ובשביה, על היחיד להשתתף בצערם ולוותר על ההנאות הגופניות שלו, ואפילו אם הדבר נוגע לרוחניות"¹.

15 מופת הדור, מאמריו והליכותיו של רבינו יחזקאל לוינשטיין, ירושלים תשל"ו, עמ' קיד-קטז. עוד הוסיף ואמר (שם, עמ' קכב-קכג): "הכל מדברים שהתקופה הנוכחית היא תקופת ביאת המשיח, והדבר מחייב הרבה, כי צריך להכין עצמו להיות ראוי לזכות בימות המשיח. צריך לזכות ליראת שמים, לקבל טעם ברוחניות להתקשר למדות טובות, וכך יתכן לקבל את אשר ינתן בימות המשיח. כי מה הם ימות המשיח, מה יהיה כשנזכה כבר לבואו, יוכלו לזכות לרוחניות באופן מורחב. אולם האיש אשר כולו מלא במדות רעות, ורחוק מלהקרב לה' יתברך, איך יתכן לו לזכות בימות המשיח... וכך היה החפץ חיים אומר: 'מלך המשיח מוכרח לבוא במהרה, כי עוד מעט לא יהיה לו אל מי לבוא'. והיינו כי המשיח צריך שיהיה לו אל מי לבוא, ולא אל כל אחד הוא יכול לבוא. צריך להיות ראוי ומוכשר לזכות לבואו".

16 לשון הראב"ד, בארחות חיים, ה' ליל הפסח, סי' י"ג.

אך אחר כל הרמאויות וכל האכזבות שנחל עם ישראל, היאך נכיר את המשיח האמיתי? בספר שלפנינו נידונה לא אחת שאלה זו, שעלתה על הפרק כל אימת שהופיע משיח שקר חדש, והובאו בו תשובות גדולי ישראל הלכה למעשה. סיכומם של דבריהם הוא, להתרחק מכל דמות או תופעה משיחית שיש עליה אפילו תמיהה זעירה או פקפוק קלוש. על משיח אמת לא תהיה שום אפשרות לעורר שאלות או להעלות פקפוקים. האמת המוחלטת היא אמת כובשת. בדברים אלה מתאר ר"י עמדין את מנגנון הזיהוי של עם ישראל²:

עם היותנו מצפים ביאת משיח בן אדם שיבוא ויגלה במהרה בימינו ויגאלנו, לא נעשה לנו מלך ומשיח על פי עצתנו והסכמתנו ובחירתנו בשום אדם שיהא ושימצא אתנו, אפילו יהיה גדול שבדור בחכמה בכח בנוי ובעושר, ובכל מעלה האפשרית לבן אדם. ואף אם יעשה מופתים גדולים ונוראים לעינינו וגם שיהא הגון וכשר וחסיד מופלג וירא ה' מאד, מ"מ לא נאמין בו עד שיקיים ויוציא לפועל מה שהבטיחו עליו יעודי נביאי ה', אשר לא יסבלו בטול והכחשה. ועם היות כולנו אנחנו בני אברהם יצחק ויעקב נקראים משיחים ונביאים על פי ה', ככתוב מקרא מלא³ 'אל תגעו במשיחי ובנביאי אל תרעו', אין צריך לומר הבא בדבר ה', כמש"ה⁴ 'ען משח ה' אותי וגו', אעפ"כ חס וחלילה הס מלהזכיר לבקש למי מאתנו המשיחיות העתידה הראוי לגואל אמייתי לבדו, כי אם את אשר יאמר ה' כי הוא זה, אשר בחר בו ויצוהו לנגיד על עמו, וישלחהו אלינו בידיעה ברורה והכרה גמורה שנשלמו ונתקיימו בו תנאי המשיח המקווה והמיועד, כמוזכר בפרשת 'ויצא חוטר מגזע ישי'⁵ וגו', בלי שום חשד זיוף וחשש מרמה וערעור ספק והרהור דופי וגמגום פקפוק, עד שכל העולם יהיו מודים בו על כרחם. לא תהיה לנו זאת עוד לפוקה ולמכשול עון ולהביא דבתנו רעה, כאשר כה עשו סבבו סכלי המוננו הנמהרים, שנפתו ונסתו איזה פעמים במשיחים כוזבים, והיינו חרפה לשכנינו, אשר חרפו עקבות משיחנו, בשביל שוטים שקלקלו, בהדי הוצא לקי כרבא⁶. לכן גדר גדול גדרנו בעדינו

2 ספר שמוש, דף עו ע"ב.

3 דברי הימים-א טז, כב.

4 ישעיה ס"א, א.

5 ישעיה י"א.

6 בבא קמא צב ע"א, ופירש"י שם: "קוץ הגדל אצל הכרוב, כשבא לעקרו לפעמים

לדברי אברבנאל ראה ר"ע בבר כוזיבא משיח בן יוסף, והועיד לו תפקיד בתחום הצבאי בלבד. "סיפור בן כוזיבא הוא קצר אצלנו מאוד, ולא תמצא ממנו כי אם מעט מזעיר בתלמוד ובמדרשים, אבל בספר דברי הימים אשר לרומיים ראיתי אני [ר"י אברבנאל] דברים רבים ועצומים במלחמותיו ומגבורת לבו ואכזריותו על אויבים, ושהוא הלך לאלכסנדריה של מצרים ועשה נקמה גדולה באוכלוסי רומי שהיו שם, ונתפשט בכל מלכות מצרים ובבל, ואיש לא עמד בפניו, ובכל מקום שהיה הולך, היה שופך דמי האויבים כמים מבלי חמלה. ובאו על זה בספריהם ספורים גדולים. ולכן היה ר' עקיבא נושא כליו⁸, ר"ל כלי מלחמתו, לפי שלא שיער ענינו בדבר המשפט ולימוד התורה, כמו שעתיד להיות משיח בן דוד, אבל לענין מלחמות בלבד עשאו משיח אלוקים. אמנם שאר חכמי ישראל לא קבלו ממנו שיהיה זה משיח בן יוסף... ולכן היו אומרים לו...: 'עקיבא עקיבא, עשבים בלחיך ועדיין אין בן דוד בא', ר"ל אתה תמות ותקבר ויצמחו העשבים עליך שנים רבות קודם שיבא משיח בן דוד. וידוע הוא שמשיח בן יוסף יבא סמוך למשיח בן דוד ופנה דרך לפניו⁹... ומי יודע אם לא בעוון זה נתפש רבי עקיבא במותו, שהיתה מיתתו יותר קשה ממיתת שאר הרוגי מלכות¹⁰."

בר כוזיבא עצמו התרברב וטען להיותו משיח. אמר להם לחכמים: אני משלח! אמרו לו במשיח כתוב (ישעיה יא, ג): "והריחו ביראת ה' ולא למראה עיניו ישפוט", דהיינו שמריח ודן, נראה אם אתה מריח ודן. כיון שראו שאינו מריח ודן קטלוהו¹¹!

8 הידיעה על היות רבי עקיבא נושא כליו של בר כוזיבא, נמצאת ברמב"ם פ"יא ה"ג, והתחבט בזה הכסף משנה שם: "מה שכתב שר"ע היה נושא כליו, צ"ע היכא מייתי לה". וכבר כתב על כך ר"א זכות, ספר יוחסין, מאמר א' (מהד' פיליפאוסקי, עמ' 37): "במדרשות לא מצאנו שהיה נושא כליו, אלא בעבור שהיה משבט יהודה והיה עושה מלחמות וגבורות ומצליח, חשב עליו שהוא משיח". וראה בספר "דורות הראשונים" לר"י הלוי, ח"א, כרך ה', פרקים ל"ט-מ"א, שמעורבתו של ר' עקיבא במעשי בר כוכבא היתה מוגבלת ביותר. עוד אומר החת"ס, כי רבי עקיבא היה בחינת משיח בן יוסף, וטעות בני דורו היתה שחשבוהו למשיח בן יוסף האמיתי. ע"י חת"ס עה"ת, שמות, עמ' קמה-קמו.

9 ע"י סוכה נב ע"א.

10 ע"י ברכות סא ע"ב.

11 סנהדרין צג ע"ב. השוה ילקוט שמעוני, שמואל, רמז קכ"ה. אמנם בירושלמי תענית פ"ד ה"ה (וכן באיכה רבתי, פרשה ב' אות ה') איתא שנהרג ע"י נחש בידי שמים. ועל פי זה כנראה כתב הרמב"ם בה' תענית פ"ה ה"ג: "ונפל ביד הגוים". וכעין זה כתב גם בה' מלכים פ"יא ה"ג: "ודימה הוא [ר' עקיבא] וכל חכמי דורו שהוא המלך המשיח, עד שנהרג בעוונות. כיון שנהרג נודע להם שאינו, ולא שאלו ממנו חכמים לא אות ולא מופת". והשיג עליו הראב"ד שם מכח הבבלי בסנהדרין, שחכמים עצמם הרגוהו מפני שלא עמד במבחן המופת של מורח ודאין. את הסתירה בין הבבלי והירושלמי תירץ